

COP29: Azərbaycandan dünyaya...

Mətanət Məmmədova

Bir həftədən artıqdır ki, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) Bakıda öz işinə başlayıb. Dünyanın hər yerindən nümayəndələr qlobal iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizə tədbirlərinin birgə müzakirəsi üçün Azərbaycana gəlib və gəlməkdədir. Sessiya çərçivəsində ayrı-ayrı mövzularda keçirilən panel müzakirələrdə COP29 iştirakçıları Azərbaycandan dünyaya çağırış edir, dünya iqlimini qlobal dəyişmələrdən xilas etməyə çalışırlar. Bütün bunları izləyərkən belə bir təəssürat formalaşır ki, COP29 əvvəlki sessiyalardan daha səmərəli olacaq. Çünki əvvəlki COP-larda hələ də həllini tapmayan məsələlər burada daha çox müzakirələrə səbəb olub. Odur ki, dünya insanların səsini Azərbaycandan daha yaxşı eşidir.

Kosmos Yer in iqliminin monitorinqi üçün böyük imkanlar təqdim edir

COP29 çərçivəsində “Azərkosmos” ASC-nin təşkilatçılığı ilə “Təbii fəlakətlərlə mübarizə üçün kosmik texnologiyalar: tematik tədqiqatlar” mövzusunda ikinci panel sessiyası keçirilib.

Sessiya çərçivəsində Kosmik Liderlər Sammitinin iştirakçısı, İtaliya Kosmik Agentliyinin prezidenti, professor Teodor Valente Aralıq dənizi hövzəsində müşahidələr aparmaq üçün kiçik peyklərdən ibarət “COSMO-SkyMed” haqqında maraqlı çıxış edib. Sonra “Fugro” şirkətinin direktoru Kris Bota (Chris Botha) əhali artımı və qlobal istiləşmə şəraitində içməli suyun getdikcə azaldığını qeyd edərək vurğulayıb ki, biz innovativ məlumat toplama metodlarından və məsafədən zondlama texnologiyalarından istifadə edərək şəhər əraziləri üçün yeraltı suların monitorinq planlarını işləyib hazırlayırıq. Bu, daha səmərəli və qənaətcil yeraltı su sistemlərinin yaradılmasına gətirib çıxarır. BMT-nin Kosmik Məkan Məsələləri üzrə Ofisinin (UNOOSA) Elmi məsələlər üzrə əməkdaşı Loran Zaranın (Lorant Czarán) məsələyə münasibəti belə olub ki, 2027-ci ilin sonuna qədər Yer kürəsindəki hər bir insanın təhlükəli hava, su və ya iqlim hadisələrindən həyati vacib erkən xəbərdarlıq sistemləri vasitəsilə qorunmasını təmin etmək məqsədi daşıyan qabaqcıl təşəbbüs olan “Hər kəs üçün erkən xəbərdarlığa” xüsusi diqqət yetiriləcək. Braziliya Kosmik Agentliyinin Beynəlxalq Əməkdaşlıq İdarəsinin rəhbəri Marsiya Alvarenqa dos Santos isə onun ölkəsində meşə və yanğınların monitorinqi üçün kosmik texnologiyalardan istifadə olunduğunu bildirib və deyib: “Düşünürəm ki, bu gün kosmos Yer in iqliminin monitorinqi üçün böyük imkanlar təqdim edir”.

Liderlik edən qadınlar dayanıqlı gələcək üçün iqlim çempionlarıdır

COP29 çərçivəsində Azərbaycan Əməliyyat Şirkətinin təşkilatçılığı ilə “Liderlik edən qadınlar: Dayanıqlı gələcək üçün iqlim çempionları” mövzusunda keçirilən panel sessiyasında Macarıstanın Energetika Nazirliyində iqlim üzrə xüsusi tapşırıqlar səfiri Barbara Botos, “onepoint5”-in təsisçisi tərəfdaşı və baş direktoru, eyni zamanda, UNFCCC-nin sabiq icraçı katibi (2016-2022) Patrisia Espinoza, həmçinin “Unison Group”-un təsisçisi və prezidenti Nurzat Abdirasulova iştirak ediblər. Sessiya maraqlı müzakirələrlə yaddaqalan olub. Belə ki, panel sessiyada qadınların iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə proseslərində iştirakı qənaətbəxş hesab edilsə də, onların liderlər səviyyəsində iştirak göstəricisinin aşağı olduğu bildirilib. Qeyd olunub ki, 30 il ərzində keçirilən COP tədbirlərində cəmi 5 konfrans qadınlara həsr edilib, bu da qadınların potensialın üzə çıxarılması baxımından o qədər də müsbət hal deyil.

Çıxış edənlər qadınların COP-da iştirak məsələsinə toxunub, Qərbi Avropa və Latın Amerikası ilə müqayisədə Afrika və Asiyadan daha az qadının belə tədbirlərə qatıldığına diqqət çəkib, bərabər iştirakçılığın təmin olunmasına çalışmanın zəruriliyini diqqətə çatdırıblar. Onlar yaşıl enerjiyə keçidin qadınlar olmadan mümkünsüzlüyünü, planet əhalisinin 50 faizini təşkil edən qadınların böyük energetika şirkətlərinin idarə heyətlərində təmsil olunmalarının vacibliyini vurğulayıblar.

Qadınların uğur hekayəsinin 30 faiz zəhmətdən, 70 faiz isə bəxt amilindən asılı olduğu bildirilib. Sessiya iştirakçıları qadınları ambisiyalı olmağa və öz məqsədləri naminə inamlı addımlar atmağa səsləyiblər. Qadınların bir-birinə motivasiya vermələrinin, uğura gedən yolda ilham mənbəyi olmalarının əhəmiyyəti qeyd edilib.

Neyromüxtəlifliyin dəstəklənməsi vacibdir

Tərəflər konfransının 29-cu sessiyası çərçivəsində keçirilən “İş yerində neyromüxtəliflik” mövzusunda tədbirdə maraqlı müzakirələr aparılıb. Azərbaycanın səhiyyə naziri Teymur Musayev, Ümumdünya Səhiyyə

Təşkilatı (ÜST) Fondunun Baş icraçı direktoru Anil Soni, “NEQSOL Holding”in dayanıqlılıq üzrə baş direktoru Kadri Özen və digər rəsmilərin iştirak etdiyi panel müzakirəsi zamanı neyromüxtəlif fərdlərə dəstək üçün inklüziv təcrübələrin tətbiqi, bu sahədə iş təcrübələri və rast gəlinən çətinliklər, dəstəkləyən iş mühiti yaratmaq üçün praktik addımların atılması və digər mövzular ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılıb. Çıxışçılar neyromüxtəlifliyin öyrənmə və ünsiyyət pozuntuları da daxil olmaqla bir çox nevroloji pozulmaları əhatə etdiyini qeyd ediblər. Eyni zamanda, iş yerində neyromüxtəlifliyin dəstəklənməsinin vacibliyi diqqətə çatdırılıb.

Ekoloji problemlər: su qıtlığı, torpaqların şoranlaşması və meşə fondunun azalması

COP29 beynəlxalq konfransı çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyi, Bakı Dövlət Universiteti (BDU), Qarabağın Tərəqqisi Naminə İctimai Birliyi və Afrika Gənclərinin İnkişafı Fondunun birgə təşkilatçılığı ilə ekoloji problemlərin həllinə və davamlı inkişafın dəstəklənməsinə yönəlmiş “Yaşıl Dialoq: İnnovasiya və Beynəlxalq Əməkdaşlıq Platforması” layihəsi fəaliyyətə başlayıb. Əsas məqsədi su qıtlığı, torpaqların şoranlaşması və meşə fondunun azalması kimi ekoloji problemlərin həlli üçün sosial maarifləndirmə və beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi olan layihə çərçivəsində COP29-un Yaşıl zonasında müzakirə paneli keçirilib. Panel zamanı “Davamlı inkişafın əhəmiyyəti”, “Növbəti nəsillər üçün iqlim təhsili”, “Qaz yataqlarında metan (CBM) istehsalı və CO2 tutulmasında idarəetmə səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi”, “Yaşıl logistika: investisiya və tətbiq maneələrinin aradan qaldırılması” kimi mövzular müzakirə olunub.

Rəqəmsal yaşıl üfüqlər

COP29 çərçivəsində İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyinin (İRİA) təşkilatçılığı ilə “Rəqəmsal yaşıl üfüqlər: hökumət və texnoloji həllərin dayanıqlı gələcək üçün inteqrasiyası” mövzusunda tədbir keçirilib. Tədbirdə çıxış edən İRİA-nın sədri İnarə Vəliyeva rəqəmsallaşmanın və innovasiyaların dayanıqlı tətbiqi ilə qurumun son iki ildə ətraf mühitin qorunmasına müsbət töhfə verən rəqəmsal məhsullar ərsəyə gətirdiyini bildirib.

Sonra İRİA sədrinin müavini Şahin Əliyev Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf strategiyasının vektorları, əldə edilən nailiyyətlər və yaxın perspektiv üçün qarşıda duran məqsədlərdən danışdı. O, rəqəmsallaşmada əməkdaşlığın önəmini vurğulayaraq, bu prosesin böyük miqyasda reallaşması üçün digər dövlət qurumları ilə intensiv koordinasiyanın vacibliyini diqqətə çatdırıb: Növbəti 3 ildə ‘mygov’ üzərindən 10 həyat hadisəsinin aktiv edilməsi, ölkə üzrə ‘digital.login’dən istifadənin, habelə hökumət xidmətləri üçün ödənişlərin 100%-ə çatdırılması hədəflənir.

Tədbirin interaktiv hissəsində İRİA sədrinin müşaviri Salar İmaməliyevin moderatorluğu ilə İsrail Aerokosmik Sənayesi təşkilatının regional direktoru, marketinq və biznesin inkişafı üzrə menecer Dani Paslevin iştirak etdiyi panel sessiyası baş tutub. Müzakirələr zamanı İsrailin qabaqcıl kosmik texnologiyasının Azərbaycanda iqlim fəaliyyəti, şəhər planlaması, təbii fəlakətlərin fəsadlarının görüntülənməsində tətbiqi imkanları ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb.

İnsan inkişafına investisiya iqlim dayanıqlılığına təminatdır

COP29 çərçivəsində Elm və Təhsil Nazirliyinin təşkilatçılığı, COP29 Sədrliyi, UNESCO, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, UNICEF, Asiya İnkişaf Bankı və Yaşıl İqlim Fondunun dəstəyi ilə iqlim dayanıqlılığı üçün insan inkişafı üzrə Bakı Təşəbbüsünə dair yüksək səviyyəli iclas keçirilib. İclasın əsas məqsədi insan inkişafına investisiya qoyulmasının iqlim dayanıqlılığının təmin edilməsində mühüm əhəmiyyətini nəzərə çatdırmaqdan ibarət olub.

Tədbirdə iqlim dəyişikliyinə həyatımızın hər tərəfinə – sağlamlığa, təhsilə, əmək bazarına və ən əsası gələcək nəsillər üçün mövcud olan imkanlara təsir göstərdiyi qeyd edilib. Qlobal istiləşmə ilə bağlı çağırışlara cavab vermək üçün insan inkişafına sərmayə qoyulması, bu investisiyanın həyatın ən erkən mərhələlərində başlamalı olduğu, mübarizənin uşaqların və gənclərin təhsil, səhiyyə və bacarıqların inkişafı yolu ilə güclənməsinin təmin edilməsi qeyd olunub. Vurğulanıb ki, bu investisiya təkcə dayanıqlılığa aid deyil, həm də iqlim dəyişikliyinə təsirlərinin azaldılması söylərini əhatə etməlidir.

Birgə iclasın əsas mövzularından biri olan iqlim dayanıqlılığının təmin edilməsində təhsilin rolu çərçivəsində aparılan müzakirələrdə gələcək nəsillərin iqlim problemləri ilə mübarizə üçün zəruri bilik və bacarıqlarla təmin edilməsi məqsədilə “İqlim dostu” tədris proqramlarının hazırlanmasının vacibliyi qeyd edilib.

Birgə iclasda, həmçinin məktəblərdə iqlim şüurunun artırılması, müəllimlərin bu sahədə hazırlanması, iqlim dayanıqlı təhsil sistemlərinin qurulması kimi məsələlər müzakirə edilib. Bununla yanaşı, tələbələrin yaşıl iqtisadiyyat üçün zəruri bacarıqlara yiyələnməsi məqsədilə strateji yanaşmalar təqdim olunub.

Panel müzakirələrində İtaliya, Niderland, Böyük Britaniya, Braziliya və digər ölkələrdən qurum rəsmiləri, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri fikirlərini ifadə ediblər.

Beləliklə, iki-bazar və bazar ertəsi günləri aparılan müzakirələr Azərbaycandan dünyaya yayılan səs kimi iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizədə müxtəlif sahələrdə görüləcək işlərin mümkünlüyü ilə çatdırılıb. Belə qənaətə gəlmək olur ki, bu panel müzakirələr həyata keçiriləcəyi təqdirdə qloballaşan dünyamızın global iqlim problemlərinə töhfəsiz ötməyəcək.